İkinci Baskı Tarihi : 1 Aralık 1972

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN: İHSAN HINÇER

No : 69 NİSAN 1954 YIL : 6 — CİLT : 3

Kitaplar Arasında :

«DERTLİ» ve «SEYRANÎ»

Yazan : **Behçet Kemal ÇAĞLAR**

Elimin altında iki yeni kitap var, iki eski halk şairinden bahsediyor. Biri Âşık Dertli Divanı, öteki Everekli Seyranî'nin hayatı ve şiirleri adını taşıyor. İkisinin de tertipleyicisi ayni. Memleketi Erzurum'dan Bandırma'ya, Erciyas'dan Uludağ'a kadar gezip tozmuş, öğrenip sezmiş bir şair öğretmen: Haşim Nezihi Okay. Yayınlarında hep halk şiiri üzerinde durmayı âdet etmiş bir yazar.

Gerçi biz halk şâirlerine ayırdığımız ilk yazılarda Everekli Seyranî'den ayrıca bahsetmiştik. Fakat Âşık Dertliyi hemen hiç anmamıştık. Halbuki o da son yüzyılların değerli ve şöhretli halk şairlerinden biridir. Yahya Kemal yıllarca evvel Dergâh Dergisinde kafiyenin hele halk ağzında ayak adını alan redif'in usta şair ilhamı üzerinde ne feyizli bir rol oynadığını belirtirken bu usta Âşık'ın bir koşmasını ele almış ve şöyle demişti :

(Arabın şiirinde redif usuldur ama Acem le Türk'ün şiirinde azgındır, taşkındır, coşkundur. Türk, redif'i buldu mu şiirinin asıl özünü söylemiş demektir. Meselâ Redif «Olsak de bir olmasak da bir,» ise bu redif artık muayyen bir felsefedir: Allah uğruna her şeyi feda etmeyi, maksat ve aşk uğruna ölümleri göze almayı, dünya nimetlerine karşı kayıtsızlığı söyletir.

Koşma şöyle başlar :

Yıkılmış yapılmış, hane harabız
Abâd olsak da bir, olmasak da bir.

Kafiye âbâd'dır. Artık şair öteki kıt'alar da kendini kafiyenin kanatlarına bırakır:

Dilşâd olsak da bir, olmasak da bir
Ferhâd olsak da bir, olmasak da bir

Duygusuz şairler redif'e tıpkı can kurtarana sarılır gibi sarılır. Duyguluları ise şevkin en yüksek zirvesine fırlamak için redif'i basamak yaparlar.)

Aruz üstadının hece şiiri hakkındaki bu hükmünü burada keselim de şiirin bir kısmını Haşim Nezihi Okay.ın çıkardığı yeni kitaptan okuyalım :

Aşk oduna yanmış ciğer kebabız
Hicrîle giryanız dide pür âbız
Yapılmış, yıkılmış hane harabız
Abâd olsak da bir, olmasak da bir.
Biz, Şirin elinden aşk meyin içtik
Hak ile bâtılı fark edip seçtik
Varlık dağlarını deldik de geçtik
Ferhat olsak da bir, olmasak da bir.
Ey Dertli âlemde biz şah-ı diliz
Haktan hakikatten agâhı diliz.
Tariki esrara ervah-ı diliz
İrşad olsak da bir, olmasak da bir.

Görüyoruz ki tekke ağzı, divan ağzı artık halk şiirine iyiden iyiyte işlemiş; ormanı urlar sarmasa da sarmaşıklar kaplamıştır. Fakat ne olursa olsun Dertli bu orman içinde dallarına en civelek kuşlar konabilen en boylu boslu ağaçlardan biridir. Bir defasında :

Ehl-i aşk olanlar zikretsin diye
Dertli aşk defterin beyaza çekmiş

diyor.

Sevdiğinin kendisine zor inandığını fark eden herkes şu kıt'ayı darb-ı mesel gibi tekrar etse haksız mıdır?

Bekleyip durmaktan gönül usandı
Sevdiğim cefadan niçin usanmaz
Dertli hasretinle can verdi desem
Gelse mezarımı görse inanmaz.

Bu gün de yarın da, her seven, sevdiğini anarak böyle sızlanacaktır :

Hatırlayıp sorar m-ola halimden
Kirpikleri kara, kalem kaşlı yâr
Zikri fikri gitmez oldu dilimden
Anadan gülmedik garip başlı yâr.
Aşk atına binmiş olsam yarışmaz
Gözüm yaşı deryalara karışmaz
Çoktanberi küsülüdür barışmaz
Benim ile mercimeği taşlı yâr.
Dertli seril sefil gurbet ellerde
Boş yere şöhreti gezer dillerde
Belki gelir diye gözü yollarda
Elleri kınalı gözü yaşlı yâr.

(Bunlar yüzyıllardır dillere dolanmış teraneler) deyip geçemeyiz. Bu teraneleri bir araya getirip üstelik en eski koşma tarzına da sadık kalarak yepyeni şeyler yaratmak adamına göre pek âlâ mümkündür. İşte, Yunus'tan Dertli'sine kadar Halk Şairlerinin müşterek benzetişlerini ele alıp dile dolayarak yazılmış taptaze bir koşma :

Durulmuş kaynaktan içeyim derken
Köpük köpük taşa taşa yazmışım
Sararmış ekini biçeyim derken
Ateşin içine düşe yazmışım.
Adın kanat kanat geçmiş gözümden

Zikre dönmüş çıkmaz olmuş sözümden
Meşkedermiş gibi alın yazımdan
Tahtaya yazmışım, taşa yazmışım.
Bilmemişim ne iş ne güç ne ayıp
Kırk yıllık belâlım aklı boşayıp
Hasretini meydan meydan yaşayıp
Vuslâtını köşe köşe yazmışım.
Nice âşık gelmiş aşkı tatmaya
Gönül konuşturup hüner satmaya
Güzellerin defterini tutmaya
Ben senin adını başa yazmışım.
Gezmişim Haleb'i Kars'ı Mardin'i
Göreceği yok önünü ardını
Bilmez insan oğlu insan derdini
Ben kurda yazmışım kuşa yazmışım.

Yazmışım, yazarım, yazar redifleri halk şiirinde bolcadır. İşte, Dertli'de de bir tanesi :

Bulunmaz âlemde böyle dilrübâ
Aşkı muhabbeti başlara belâ
Kâfiri öldürmek sevaptır ama
Zalim Kadı üstümüze kan yazar.

Adını Dertli koyar da âşık kara bahtından şikâyet etmez olur mu?

Mihnet girdabında kapandım kaldım
Vermedin bir yandan ses kara bahtım
Anladım gafilsin uykuya daldın
Deli poyraz gibi es kara bahtım.

Fakat hemen bu konuda bu ayakla söylenmiş bir başka koşma, daha usta ve olgun bir koşma hatırımıza geliyor: Elimizin altındaki ikinci kitabı karıştırıyoruz, Everekli Seyranî'de onu buluveriyoruz :

Nice defterlerden ismim sildirdin
Gelmedi hiç senden ses kara bahtım
Bahtın gemisinde yelken yok bildin
Durma lodos gibi es kara bahtım.
Alem yıkıcıdır yoktur yapıcı
Kimi cellât olmuş kimi kapıcı
Evvel giymez iken mesti papucu
Verdirdin çarığa mest kara bahtım.
Ağır meclislerde sıkılmaz iken
Mengeneye versen bükülmez iken
Seyrânî aslana yıkılmaz iken
Yedirdin tilkiye pes kara bahtım.

Sıra Seyrânî'ye gelmişken onun bir okuyuşta ezberlediğimiz bir güzel koşmasını buracıkta da okumadan geçebilir miyiz :

Dağlarda nerkiz sanırdım
Elâ gözlü mestim seni
Sözünden özün tanırdım
Fehmederdim dostum seni.
Varsam Kırklar tekkesine
Tura olsam sikkesine
Bir gerçeğin tekyesine
Seremedim postum seni.
Ben soyundum samurlardan
Tokmaladım hamurlardan
Olur olmaz çamurlardan
Sakınmazdım üstüm seni.
Dersim aldım ismi Hûdan
Kara toprak kanlar yudan
Seyrânî keyfimse sudan
Doldurmadım testim seni.

Erciyas'ın dilinde başına karlar yağdığı halde zamana göğüs geren bir başka Erciyas gibi bu gerçek âşığın yıllar ardından hâlâ dinç ve güzel sesi geliyor :

Her sözüm dinleyen özüm seçemez
Sırat köprüsünden ince sözlüyüm
Üzerinden kervan geçen dağ gibi
İnişliyim, yokuşluyum, düzlüyüm
Cehennemde günâh yanar kul yanmaz
Ben günahtan sürmelenmiş gözlüyüm.

Sevdiğine de yalvarma ile kafa tutma arasında seslenmektedir :

Yükseklerde taşkın esme yel gibi
Bulandırma Seyrânî'yi sel gibi
Haddeden çekilmiş, demir tel gibi
Çek beni bağrına çal kara gözlüm.

En beylik benzetişlerden en seçkin deyişleri çıkarmaktadır :

Üzerinden güneş doğup aşıyor
Eriyip kar gibi bahtım üşüyor
Gönül tandırında bir aş pişiyor
Yanan ciğer midir yürek mi bilmem.

Nasihat edip hikmet savuruyor görünürken de şairliğe ulaşmaktadır :

Kedi var arslanın yerini tutmuş
Arslan var adına kedi söylenir
Seyrânî dünyadan göçüp gidince
Anılır dillerde adı söylenir.

İşte bir şiiri daha, darb-ı mesel söyler gibi gönül bahsini açmış söyleyi söyleyiveriyor :

Eski libas gibi âşıkın gönlü
Söküldükten sonra dikilmez imiş
Güzel sever isen göz altı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş.
İbrişimden nazik sandığım güzel
Meğer kulak gibi bükülmez imiş.
Aşkın iğnesiyle dikilen dikiş
Kıyamete kadar sökülmez imiş.
Seyrânî'nin gözü kanla yaş imiş
Aşk u sevda cümle derde baş imiş
Ben bağrımı toprak sandım taş imiş

Meğer taşa tohum edilmez imiş.

Doğru yola gidenlerle aşk sözünü edenlerin dillerine dolanmayı hakeden şu içli mısralarla yazımıza son verelim :

Hak yoluna gidenlerin
Asâ olsam ellerine
Güzel vasfın edenlerin
Kurban olsam dillerine
Bir üstada olsam çırak
Bir olurdu yakın ırak
Kemiğim yapsalar tarak
Yâr zülfünün tellerine.
Vücudumu kavursalar
Yönüm yere çevirseler
Harman gibi savursalar
Muhabbetin yellerine
Seyranî kaldır parmağın
Vaktidir Hakka durmağın
Deryaya akan ırmağın
Damla olsam sellerine.